

PREVOD

JOHAN GOTLIB FIHTE

SISTEM ETIKE U SKLADU S PRINCIPIMA NAUKE O ZNANOSTI

UVOD

1.

Kako ono objektivno ikada može postati subjektivno, bitak za sebe postati predstavom – ovim se dotičem poznatog potonjeg zadatka svake filozofije – kako se, kažem, događa ova čudesna transformacija, nikada niko neće razjasniti ukoliko ne pronade tačku u kojoj objektivno i subjektivno uopšte nisu različiti već su potpuno jedno i isto. Jedna takva tačka sada zasniva naš sistem i razvija se dalje od sebe. Jastvo, inteligencija, um – ili kako se već želi nazvati, jeste ta tačka.

Ovaj apsolutni identitet subjekta i objekta u Ja može biti samo zaključen; ne može biti neposredno dokazan kao činjenica zbiljske svesti. Kad se zbiljska svest pojavi, bila to i samo svest o našoj vlastitosti, razlika je nastupila. Samo utoliko ukoliko sebe kao svesnog razlikujem od sebe kao predmeta ove svesti, jesam ja sebi svoja svest. *Na različitim vidovima ovog razdvajanja subjektivnog i objektivnog, i obratno, njihovog sjedinjavanja, počiva čitav mehanizam svesti.*

2.

Subjektivno i objektivno će biti sjedinjeni, ili viđeni kao harmonični, pre svega tako što subjektivno sledi iz objektivnog, prvo treba da se slaže s potonjim: *ja saznajem*. Kako dolazimo do tvrdnje jedne takve harmonije istražuje *teorijska* filozofija. – Oba će biti viđena kao harmonična i kada objektivno treba da sledi iz subjektivnog, bitak iz mog pojma (pojma svrhe): *ja delam*. Odakle potiče pretpostavka jedne takve harmonije treba da istraži *praktička* filozofija.

Prva tačka, kako dolazimo do slaganja naših predstava sa stvarima koje bi trebalo da su od njihovog postojanja nezavisne, svakako je dolazila u pitanje. Što se tiče druge tačke, kako bi se moglo reći: misliti neke naše pojmove kao predstavljive, i delom kao zbilja predstavljene u bez naše pomoći opstojećoj prirodi, o tome se filozofija nije niti jednom čak ni zapitala. Nalazi se posve prirodnim da mi možemo da utičemo na svet. Radimo to svakog trena, kao što svako zna; to je činjenica svesti i stoga je u redu.

3.

Etika [die Sittenlehre] je praktička filozofija. Kao što teorijska filozofija treba da predstavi sistem nužnog mišljenja koji naše predstave usklađuje sa bitkom, tako praktička treba da iscrpi sistem nužnog mišljenja koji bitak usklađuje sa našim predstavama i iz njih ga izvodi. Otuda nam pripada da se posvetimo najzad postavljenom pitanju i da pokažemo, jednim delom, kako uopšte dolazimo do toga da neke naše predstave smatramo temeljem bitka, a – drugim delom – odakle potiče sistem takvih pojmova iz kojih bitak naprosto nužno treba da sledi.

Svrha ovog uvoda jeste u osnovnim obrisima kratko sažeti ono što će o tome u istraživanju koje sledi biti detaljno obrazloženo.

4.

Ja nalazim sebe kao delotvornog u čulnom svetu. Na tome počiva sva svest, a bez ove svesti moja delotvornost nije samosvesna; bez ove nema svesti o nečem drugom što ne treba da budem ja sam. Kome je potreban dokaz ove tvrdnje, naći će ga detaljno [izloženog] ispod, u drugom poglavlju. Ovde je ona samo postavljena, kao neposredna činjenica svesti, na koju će se naše rezonovanje nadovezati.

Kakvo je mnoštvo sadržano u ovoj predstavi moje delotvornosti i kako mogu doći do tog mnoštva?

Neka se privremeno prihvati da predstava mog delanja uključuje predstavu *tvari* koja se mojim delanjem održava i koja je time naprosto nepromenljiva; predstavu *svojstava* ove tvari, koja je mojom delatnošću promenljiva; predstavu ove *promene napredujuće* do meni željenog obličja. Čak i da su mi predstave *date* spolja – izraz koji svakako ne razumem – tj. da je to *iskustvo*, ili kako god još čovek želi nazvati ovu ne-misao; ipak postoji još nešto u predstavi moje delatnosti što mi naprosto nije moglo doći spolja, već mora

ležati u meni, što ne mogu iskusiti i naučiti, već moram neposredno znati: to, da *ja sam* treba da budem poslednji temelj odigrane promene.

Ja sam temelj ove promene ne znači ništa drugo do to da ono što za promenu *zna* jeste istovremeno i ono što je proizvodi, da su subjekt svesti i princip delatnosti jedno. Ono što pak znam o izvoru sveg saznanja koje se tiče samog subjekta saznanja, što znam, dakle, o tome što uopšte [nešto] znam, ne mogu izvući ni iz kakvog drugog znanja; to ja znam neposredno, naprosto ga postavljam.

Stoga, utoliko ukoliko uopšte nešto znam, znam da sam delatan. U pukoj formi znanja uopšte sadržana je, i time neposredno postavljena, svest o meni samom, i meni samom kao delatnom.

Sada bi moglo takođe biti da je – ako ne neposredno, onda posredovano upravo pokazanom neposrednošću – u istoj pukoj formi znanja sadržano sve ostalo mnoštvo koje leži u gore pomenutoj predstavi moje delatnosti. Ako je tako, onda bismo se rešili nesretne pretpostavke da je ono došlo spolja, jer smo mogli da nađemo drugo, prirodnije objašnjenje. Ovim objašnjenjem bismo odgovorili na gore postavljeno pitanje: kako dolazimo do toga da sebi pripišemo neku delotvornost u čulnom svetu izvan nas; putem izvođenja nužnosti jedne takve tvrdnje neposredno iz pretpostavke svesti uopšte.

Hoćemo da istražimo da li bi takvo izvođenje bilo moguće. Plan je sledeći: upravo smo videli šta leži u predstavi naše delatnosti. Pretpostavka je da je ona sadržana u svesti uopšte i s njom nužno postavljena. Polazimo, dakle, od forme svesti uopšte i iz nje nastavljamo izvođenje, a naše istraživanje će biti završeno kad se sa puta izvođenja ponovo vratimo predstavi naše čulne delotvornosti [Wirksamkeit].

5.

Ja postavljam sebe kao delatnog, nakon gore izloženog znači: ja razlikujem u sebi saznanjuću i realnu moć, koja kao takva ne *saznaje* već *jeste*; pa ipak ih obe vidim kao naprosto jedno. Kako dolazim do ovog razlikovanja; zapravo do ove određenosti onoga razlikovanog? Na drugo pitanje bi se verovatno moglo ujedno odgovoriti odgovaranjem na prvo.

Ja ne znam ništa, ako ne znam *nešto*; ja ne znam ništa o sebi ako kroz ovo saznanje nešto ne postanem; ili, što je isto, ono subjektivno i ono objektivno u sebi ne razdvojim. Ako je postavljena svest, postavljeno je i ovo razdvajanje i bez njega nikakva svest nije moguća. Kroz ovo razdvajanje je pak neposredno u isti mah postavljen uzajamni odnos subjektivnog i objektivnog. Potonje bi trebalo da opstoji bez pomoći subjektivnog i nezavisno od njega,

samo po sebi; prvo bi trebalo da bude zavisno od potonjeg i da samo od njega primi svoje materijalno određenje. Bitak jeste po samome sebi, znanje pak zavisi od bitka; oba nam se moraju tako pojaviti, izvesno kao što nam se uopšte išta pojavljuje; izvesno kao to da posedujemo svest.

Važan uvid koji time postizemo jeste sledeći. Znanje i bitak nisu razdvojeni izvan svesti niti od nje nezavisni, već samo u njoj bivaju razdvojeni, jer je ovo razdvajanje uslov mogućnosti sve svesti; i kroz ovo razdvajanje oba tek nastaju. Nema bitka bez posredstva svesti, kao što izvan nje nema ni znanja, kao puko subjektivnog i iz bitka proizlazećeg. Da bih uopšte mogao reći: Ja, prinuđen sam da razdvajam, a ipak tek time što to kažem i što to ja kažem, razdvajanje i nastaje. Jedinstvo, koje je razdvojeno i koje otuda leži u temelju sve svesti i kojim su ono subjektivno i ono objektivno u svesti postavljeni neposredno kao jedno, jeste apsolutno =X, i to se ni na koji način ne može pojaviti u svesti kao nešto jednostavno.

Ovde nalazimo neposredno slaganje subjektivnog i objektivnog: ja znam sebe jer jesam i jesam otuda što sebe znam. Moglo bi biti da sva druga njihova slaganja – bilo da objektivno treba da proiziđe iz subjektivnog, kao uz pomoć pojma svrhe, bilo subjektivno iz objektivnog, kao uz pomoć pojma saznanja – nisu ništa drugo do posebni aspekti ovog neposrednog slaganja. Ako bi se zaista moglo dokazati da ovo neposredno razdvajanje i slaganje jeste forma same svesti, da sva druga razdvajanja i slaganja iscrpljuju čitav sadržaj svake moguće svesti, u isti mah bi se dokazalo i da sve što se može pojaviti u svesti biva postavljeno posredstvom same puke forme. Kako stvari stoje po tom pitanju pokazaće se, bez sumnje, u toku našeg istraživanja.

6.

Ja postavljam sebe kao delatnog ne znači za ispitujuće stanje duše [untersuchunden Gemüthszustande] ni u kom slučaju da ja pripisujem sebi delatnost uopšte, već da sebi pripisujem jednu određenu delatnost, upravo tu i nijednu drugu.

Ono subjektivno, kao što smo upravo videli, svojim pukim razdvajanjem od objektivnog postaje potpuno zavisno i u svakom pogledu prinuđeno, a temelj ove njegove materijalne određenosti, određenosti u pogledu onog *šta*, ne leži ni u kom slučaju u njemu samom, već u onom objektivnom. Ono subjektivno pojavljuje se kao puko saznavanje nečeg pred njim lebdećeg, ni u kom slučaju i ni u kom pogledu kao delatno proizvođenje predstave. Tako to nužno mora biti na izvoru sve svesti, gde je razdvajanje subjektivnog i objektivnog potpuno. S napretkom svesti, ali posredovano sintezom, ono

subjektivno će se takođe pojaviti kao slobodno i određeno, kao apstrahujuće; i onda će moći, na primer, i delatnost uopšte i kao takvu još ne da opaža [wahrzunehmen], ali ipak slobodno da opiše. Ovde pak stojimo na izvoru sve svesti i stoga je predstava koju treba istražiti nužno opažanje [Wahrnehmung]; tj. ono subjektivno se u njoj pojavljuje kao potpuno i u celosti određeno, bez ikakve sopstvene delatnosti.

Šta sada znači *određena* delatnost i kako ona biva određena? Prosto putem suprotstavljanja nekog otpora; suprotstavljanja putem idealne delatnosti, zamišljene i uobražene [eingebildet] kao njoj oprečne. Gde god i kako god vidiš delatnost, nužno vidiš i otpor, jer drugačije ne vidiš nikakvu delatnost.

Pre svega, ne sme se ovde propustiti to da je pojavljivanje takvog otpora naprosto rezultat zakona svesti te se i otpor može s pravom smatrati produktom tih zakona. Sam zakon, na osnovu koga otpor jeste za nas, može biti izveden iz nužnog razdvajanja subjektivnog od objektivnog i iz apsolutno postavljenog odnosa prvog prema potonjem, kako je upravo učinjeno. Stoga je svest o otporu posredovana, a ni u kom slučaju neposredna svest, posredovana time što ja sebe moram smatrati pukim *saznajućim* i u tom saznanju od objektiviteta potpuno zavisnim subjektom.

Potom se značajke ove predstave otpora razvijaju iz načina njenog nastanka. Ovaj otpor je predstavljen kao suprotnost delatnosti, dakle, kao nešto puko opstojeće, mirno i mrtvo, nešto što jedva *jeste* i ni u kom pogledu ne *dela*, što teži pukom opstojanju i stoga se opire uticaju slobode na njegovo tle samo s onom merom moći koja je nužna da bi ostalo ono što jeste, a nikada ne može napasti slobodu u njenom domenu; ukratko: puki objektivitet. Pravo ime za tako nešto jeste *tvar*. – Dalje, sva svest je uslovljena svešću o meni samom, koja je pak uslovljena opažanjem moje delatnosti, a ova opet postavljanjem nekog otpora kao takvog. Dakle, otpor takvog karaktera prostire se nužno kroz čitavu sferu moje svesti, stalno se održava uz nju i sloboda ne može nikada biti postavljena kao da nešto može [preduzeti] povodom toga, jer bi inače ona sama, sva svest i sav bitak nestali. – Predstava neke mojom delatnošću naprosto nepromenljive stvari, koju smo gore našli sadržanu u opažanju naše delatnosti, izvedena je iz zakona svesti.

Na jedno od postavljenih glavnih pitanja je odgovoreno: kako, naime, dolazimo do toga da nešto subjektivno, pojam, uzmemo kao da je iz nečeg objektivnog, bitka, izvedeno i da njime treba da bude određeno. Ovo je, kako smo videli, nužna posledica toga što ono subjektivno i ono objektivno u nama u svesti razdvajamo, a ipak vidimo kao jedno; određeni pak odnos, gde ono subjektivno treba biti određeno kroz ono objektivno, ali ne i obratno, proizilazi iz apsolutno postavljenog odnosa subjektivnog kao takvog prema

objektivnom kao takvom. I time je princip i zadatak sve teorijske filozofije izveden.

7.

Ja postavljam sebe kao delatnog. O subjektivnom i objektivnom u ovom postavljanju, o njihovom razdvajanju, sjedinjavanju i izvornom uzajamnom odnosu dovoljno je rečeno, dok predikat, koji treba biti pripisan jedinstvenom i nedeljivom Ja, nismo još istraživali. Šta, dakle, znači biti *delatan* i šta ja zaista postavljam kad pripisujem sebi delatnost?

Slika delatnosti uopšte, agilnosti, pokretnosti ili kako se god želi rečima izraziti, pretpostavljena je kod čitatelja i ne može se demonstrirati nikome ko je u vlastitom opažaju [Anschauung] nije pronašao. Ova unutrašnja agilnost apsolutno se ne može pripisati onom objektivnom kao takvom, kao što smo gore videli; ono opstaje, jeste i ostaje samo ono što jeste. [Agilnost] pripada samo onom subjektivnom, inteligenciji kao takvoj, s obzirom na formu njenog delanja. S obzirom na formu, kažem; jer ono materijalno određenja, kako smo gore videli, treba da bude određeno jednim drugačijim odnosom kroz ono objektivno. Predstavljanje se, s obzirom na formu, opaža kao naj-slobodnije unutrašnje kretanje. Sada treba da *ja*, jedinstveni, nedeljivi Ja, budem delatan; a ono što dela na objektu bez svake sumnje je ono objektivno u meni, realna moć. Uzimajući sve ovo u obzir, moja delatnost može se postaviti samo tako što polazi od subjektivnog kao određujućeg za objektivno; ukratko, kao kauzalitet pukog pojma na objektivno, pojma koji u tom pogledu ne može biti ponovo određen nekim drugim objektivnim, već apsolutno u samom sebi i kroz samog sebe.

Sada je odgovoreno i na drugo od gore postavljenih glavnih pitanja: kako, naime, dolazim do toga da ono objektivno sledi iz onog subjektivnog, bitak iz pojma; i time je izveden princip čitave praktičke filozofije. Ova pretpostavka dolazi, naime, otuda što ja sebe apsolutno moram postaviti kao delatnog; ali, pošto sam u sebi razdvojio subjektivno i objektivno, ova delatnost se ne može opisati nikako drugačije nego kao kauzalitet pojma. – Apsolutna delatnost je meni naprosto i neposredno pripadajući predikat; kauzalitet putem pojma je na osnovu zakona svesti učinjen nužnim i jedini je mogući prikaz [apsolutne delatnosti]. U ovom potonjem obliku apsolutna delatnost zove se i *sloboda*. Sloboda je čulna predstava samodelatnosti i ona nastaje kroz suprotstavljanje ograničenosti objekta i nas samih kao inteligencije, ukoliko ga [objekt] dovedimo u vezu s nama.

Ja postavljam sebe slobodno, ukoliko razjašnjavam neku čulnu radnju ili bitak iz mog pojma, koji se onda naziva pojmom svrhe. Gore predstavljena činjenica: nalazim sebe delatnim, otuda je moguća samo pod uslovom da ja pretpostavim jedan od mene samog stvoren pojam prema kome će se delatnost ravnati i kroz koji treba da bude kako formalno utemeljena, tako i materijalno određena. Dobijamo stoga ovde, pored već gore pokazanih raznovrsnih obeležja predstave naše delatnosti, još jednu novu, koju gore nije bilo nužno navesti i koja je ovde bila izvedena zajedno sa ostalim. Vredno je pomena, ipak, da je prethodeće stvaranje jednog takvog pojma samo *postavljeno* i pripada isključivo čulnom aspektu naše samodelatnosti.

Pojam iz koga treba da sledi objektivno određenje – pojam svrhe, kako se naziva – nije, kako je upravo pokazano, povratno određen nečim objektivnim, već je određen apsolutno samim sobom. Da nije tako, ne bih ni ja bio apsolutno delatan i ne bih bio neposredno postavljen, već bi moja delatnost zavisila od nekog bitka i bila njime posredovana, što protivreči [našoj] pretpostavci. U toku uspostavljanja svesti pojavljuje se zaista pojam svrhe, ne kao spoznajom bitka određen, ali njome ipak uslovljen; ovde, pak, na izvoru sve svesti, gde od delatnosti *polazimo* i gde je ona apsolutna, stvar ne može biti viđena na taj način. Najvažniji rezultat koji iz ovoga proizilazi je sledeći: *postoji apsolutna nezavisnost i autonomija [Selbstständigkeit] čistog pojma* (kategoričko u takozvanom kategoričkom imperativu) koja sledi iz kauzaliteta subjektivnog na objektivno; kao što treba da postoji samim sobom apsolutno postavljeni *bitak* (materijalne stvari), koji sledi iz kauzaliteta objektivnog na ono subjektivno; i tako smo povezali zajedno oba kraja čitavog sveta uma.

(Onome ko pravilno shvati makar ovu autonomiju pojma pojaviće se naš sistem u najsavršenijem svetlu, a s njim i najčvršće uverenje o samoj istini).

8.

Iz pojma sledi ono objektivno. Kako je to moguće? I šta to može da znači? Ništa drugo do da se sam pojam meni pojavljuje kao nešto objektivno. Ali pojam svrhe, objektivno posmatran, *zvaće se htenjem* [ein Wollen], a predstava volje nije uopšte ništa drugo do ovaj nužni aspekt pojma svrhe postavljenog samo radi osveščivanja naše delatnosti. Ono duhovno u meni, neposredno opaženo kao princip delatnosti, postaje za mene voljom.

Sada pak *ja* treba da delujem na tvar čiji je nastanak gore već opisan. Ali meni je nemoguće da mislim neko delovanje na nju koje je različito od onoga što sama tvar jeste. Otuda, ako ja sebe, kao što moram, mislim kao nad njom delatnog, postajem ja sam sebi tvar; i utoliko sebe tako posmatram,

zovem sebe *materijalnim telom* [materiellen Leib]. Ja, posmatran kao princip delatnosti u telesnom svetu, jesam artikulisano telo; a predstava samog mog tela nije ništa drugo do predstava mene samog kao uzroka u telesnom svetu i time neposredno ništa drugo do izvestan aspekt moje apsolutne delatnosti.

Sada pak volja treba da ima kauzalitet, i to neposredan kauzalitet na moje telo; i samo onoliko koliko se ovaj neposredni kauzalitet volje proteže, proteže se i telo kao alat ili artikulacija. (Ovo istraživanje se ne proteže na aspekt mog tela kao *organizacije*). Volja je otuda različita od tela i ne pojavljuje se kao telo. Ali ova razlika nije ništa drugo do još jedno razdvajanje subjektivnog i objektivnog, ili – još određenije – jedan poseban aspekt ovog izvornog razdvajanja. Volja je u ovom odnosu ono subjektivno, a telo ono objektivno.

9.

Ali moj zbiljski kauzalitet, promena koja kroz njega treba da usledi u čulnom svetu, kroz ovaj kauzalitet promenljiv čulni svet – šta su oni?

Ukoliko ono subjektivno u meni samom treba da se transformiše u ono objektivno, pojam svrhe u odluku volje, a ovaj u izvesnu modifikaciju moga tela, utoliko ja očitó predstavljam sebe kao promenjenog. Ali potonje što sebi pripisujem, moje fizičko telo [körperlicher Leib], treba da stoji u vezi s čitavim telesnim svetom te ako je prvo viđeno kao promenjeno, mora nužno i drugo biti viđeno kao takvo.

Putem moje delatnosti promenljiva stvar, ili *svojstvo* prirode potpuno je isto što i nepromenljiva ili puka materija; samo su posmatrane sa različitih strana: kao što se gore kauzalitet pojma na objektivno pojavljivao – sa dvaju strana posmatran – kao volja i kao telo. Ono promenljivo je priroda, posmatrana subjektivno i u vezi sa mnom kao delatnim; ono objektivno je ista priroda, posmatrana potpuno i apsolutno objektivno, a nepromenljiva iz razloga pokazanih gore.

Čitavo mnoštvo sadržano u opažaju naše čulne delatnosti sada je izvedeno iz zakona svesti – kako je zahtevano – i nalazimo da je poslednja tačka do koje smo došli ista kao ona od koje smo krenuli, naše istraživanje je u sebi zaokruženo i time zaključeno.

Sam rezultat ukratko je sledeći. Ono jedino apsolutno, na čemu se temelje sva svest i sav bitak, jeste čista delatnost. Ona se pojavljuje – u skladu sa zakonima svesti, a posebno u skladu s osnovnim zakonom da delatnik može biti viđen samo kao jedinstvo subjekta i objekta (kao *Ja*) – *kao delatnost nad nečim izvan mene*. Sve što je u ovom pojavljivanju sadržano – od, s jedne strane, svrhe apsolutno postavljene mnome kroz mene samog, do, s druge,

sirove materije sveta – jesu posredujući članovi pojavljivanja, i stoga i sami takođe samo pojave. Jedina čista istina jeste moja autonomija.

Izvor:

System der Sittenlehre nach den Principien der Wissenschaftslehre, 1798., Johan
Gottlieb Fichte's sämtliche Werke, Herausgegeben von J.H.Fichte, Zweite
Abtheilung, Zweiter Band, Verlag von Veit und Comp., Berlin 1845.

(*Einleitung*, SS.1-12)

Prevod sa nemačkog jezika: Mina Đikanović i Nevena Jevtić